

Розділ 6. РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

УДК 94(438)

Павло Коріненко

ЗЕМЗЮЛІНА Н.І. ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КООПЕРАТИВНОГО РУХУ (ПЕРША ТРЕТИНА ХХСТ.) / Н.І. ЗЕМЗЮЛІНА – ЧЕРКАСИ: ЧАБАНЕНКО Ю.А, 2012. – 360 С.

У статті проаналізовано монографію Земзюліної Н.І., присвячену становленню та розвитку жіночого кооперативного руху в країнах Центральної та Східної Європи в першій третині ХХ ст.. Розкриті основні структурні елементи дослідження.

Ключові слова: гендер, країни Центральної та Східної Європи, кооперація, кооперативний рух.

Пропоноване дослідження торкається питань економічного розвитку європейського суспільства початку ХХ ст., а саме кооперативної системи та її ролі в забезпеченні економічної, соціальної та правової самостійності жінок.

Об'єктом особливої уваги стало сприйняття кооперативної ідеології у середовищі самого жіноцтва, мотивація до участі в кооперативному русі, створення міжнародних кооперативних організацій.

Історія жіноцтва є важливою складовою соціальної історії. Автор поставила за мету визначення шляхів соціалізації жінки крізь призму гендерних паритетів першої третини ХХ ст.; показати роль жінок у становленні кооперативного руху, розкрити характер соціальних відносин всередині кооперативних структур та з'ясувати вплив кооперації на соціокультурне та матеріальне становище жінки визначеного періоду.

Актуальність цієї теми обумовлена тим, що в сучасних історичних працях все частіше висвітлюються економічні та соціальні особливості розвитку кооперативного руху, але практично відсутні дослідження з історії повсякдення, що могла б базуватися на джерелах усної історії, періодичній пресі, творах мистецтва і масової культури тощо., які розкривають роль жінок, як окремої групи в кооперації. Тому, доцільним є виокремити саме гендерний аспект світового кооперативного руху, показати культурно-просвітницьку діяльність кооперативів та їх вплив на становлення свідомості жіноцтва (історія ментальності). Важливим етапом у формуванні (або деформуванні) підвалин громадянського суспільства у регіоні Центрально-Східної Європи стали 20-ті рр. ХХ ст. і кооперативний рух відігравав важливу роль в цьому процесі. Широка соціальна база, на яку він опирався, та потужний трансформаційний потенціал об'єктивно зумовлювали підвищений інтерес до нього політичних партій. Комуністи, які керувались утилітарним підходом до громадських інституцій, розглядали кооперацію як поле для ведення власної пропаганди та засіб залучення, охоплених нею громадян, до політичної боротьби. Аналізуючи рушійні складові кооперації, дослідник наголошує на активному жіночому сегменті явища. Представники найбільш поширеного, саме у Центральній Європі, феміністичного руху не лише впливали, а й були активними учасницями та очільницями кооперативного руху. Вони розглядали кооперацію як дієвий засіб соціалізації жінок в суспільстві. Цілісні результати політики комуністів щодо кооперативного та жіночого рухів були яскраво продемонстровані в СРСР.

Дослідниця відзначає й той факт, що попри актуальність компаративного вивчення історичного досвіду взаємодії різних політичних сил і систем із такими інститутами громадянського суспільства як кооперативний та жіночий рух, в українській історіографії, спеціальних праць з цієї проблеми не було видано. Якщо місце кооперації в комуністичній моделі суспільної модернізації висвітлювалось у радянській, а також сучасній українській і зарубіжній історіографії, то кооперативна політика щодо жіночого населення країн Центральної та Східної Європи, лише фрагментарно відображалась у загальних працях присвячених історії цих країн. Відтак, у дослідженні зроблено спробу заповнити відповідні лакуни, узагальнити відповідний економічний та політичний досвід, з'ясувати результати взаємодії кооперативної – найбільш чисельної на початку минулого століття – форми самоорганізації громадськості країн Центрально-Східної Європи із різними політичними силами та дослідити особливості її жіночої складової.

Робота логічно структурована: містить вступ, шість розділів, поділені на підрозділів, висновки, список використаних джерел, та перелік умовних скорочень. Розділи органічно доповнюють один

одного і в комплексі дають цілісне уявлення процесу дослідження українською й зарубіжною історіографією поставлених питань.

Хронологічні межі охоплюють першу третину ХХ ст. Автор свідомо пов'язала нижню межу із поширенням революційних тенденцій на передодні Першої світової війни, які відкрили шлях до зростання впливу у суспільно-політичному житті країн Центральної та Східної Європи прихильників нових – комуністичної та феміністської доктрин суспільної модернізації. Верхня межа зумовлена кардинальними змінами у кооперативному русі країн регіону, зумовленими його фактичною ліквідацією у Радянському Союзі та впливом руйнівної світової економічної кризи 1929–1933 рр. у країнах Центральної та Південно-Східної Європи та встановленням фашистських режимів. Це час розквіту кооперації, зростанням інтересу до неї з боку представників основних суспільно-політичних сил, що відводили їй важливе місце у контексті досягнення власних доктринальних завдань, намагаючись перетворити масовий кооперативний рух на інструмент соціальної трансформації суспільства. Методологічну основу дослідження становлять принципи об'єктивності та історизму, проблемно-хронологічний принцип дозволяє розкрити основні аспекти розвитку європейського кооперативного руху у контексті соціалістичної та комуністичної моделей суспільної модернізації у розвитку, логічній послідовності та взаємозв'язку. Принцип системності орієнтував на розкриття цілісності об'єкта, забезпечив вивчення суспільно-політичних процесів у кооперативному русі як єдиного цілого. Автор виходила з того, що чим більше елементів розвитку кооперативного руху у контексті концепції суспільної модернізації будуть досліджені, тим вірогідніше реконструюватимуться події та процеси.

У першому розділі висвітлено історію вивчення кооперативного руху першої чверті ХХ ст.; визначена історико-кооперативна проблематика, яка не знаходила відображення у науковій літературі; охарактеризовано джерельну базу обраної теми та методи її дослідження.

Розробка проблем становлення та діяльності кооперативного руху забезпечена широким колом історичних джерел. Зокрема, кооперативною та сільськогосподарською пресою, статистичними, рекламно-довідковими та аналітичними виданнями кооперативних установ, які містяться у фондах Національної бібліотеки ім. В. Вернадського. Різноманітні за характером матеріали, які відображають розвиток кооперації, знаходяться у Центральному державному історичному архіві України у м. Києві та обласних архівах. Значний пласт міжнародних документів використано з архівних установ Російської Федерації та Великобританії. Тут представлені документи окремих кооперативних союзів, відомих кооперативних діячів та органів державної влади, що займалися питаннями міжнародного кооперативного руху.

Другий розділ присвячено зародженню світового жіночого руху. Визначено соціальні, економічні та правові умови виникнення жіночих організацій, що дало можливість розкрити підходи до розуміння, як загальних тенденцій державного будівництва, так і повсякденного буття жінок. Соціальний склад організацій, їх структура, характер боротьби та цілі, що їх ставили перед собою жінки в політичній та економічній сферах – основна тематика розділу.

У третьому розділі – визначено загальні тенденції розвитку європейської кооперації та здійснено спробу з'ясувати як позначалося членство в кооперативі на матеріальному становищі жінок. Предметом аналізу став вплив держави на формування громадської активності жінок, та залучення їх до економічного життя. Також здійснена спроба визначити основні форми та методи по залученню жінок до кооперації.

Четвертий розділ розкриває загальні тенденції сприйняття світовою громадою кооперативного жіноцтва. Так, значну увагу у розділі присвячено висвітленню проблем формування ідеології світової та української кооперації, як системи цінностей масового самодіяльного громадського руху, яка консолідувала і спрямовувала діяльність кооперованого населення. Предметом дослідження стали фактори формування ідеології кооперативного руху, її творці, рівень популярності в суспільстві кооперативних ідей та участь жінок в кооперації. У взаємозв'язку з ідеологічними гаслами радянської кооперації розглядатиметься культурно-освітня діяльність кооперативних установ, яка виступала однією з форм реалізації державницьких тенденцій у кооперативному русі.

Предметом аналізу є також матеріали міжнародних кооперативних зібрань, що стали основним засобом вирішення спільних проблем членів кооперативних організацій, економічної самостійності та боротьби з тоталітарними режимами.

П'ятий розділ присвячений дослідженню факторів, що обумовили участь жінок у кооперативній діяльності, роль слабкої статі у створенні і діяльності кооперативу та поширенні ідей кооперації; висвітлені проблеми пов'язаної з соціальним становищем жінок які обіймали виборні посади в кооперативних установах та працювали в якості вільнонайманих службовців. Особливо цікавим є зріз діяльності спеціалізованих кооперативних установ.

У шостому розділі розглянуті аспекти кооперативної діяльності направлені на соціальне зростання жінок. Формування нових культурних стереотипів, повсякденне життя жінки в умовах активної соціалізації. Встановлено настільки кооперативна вплинула на формування нового соціального образу жінки. У розділі знайшли відображення такі питання як: кооперативна освіта; культурно-просвітницька діяльність кооперативу серед жінок; можливість досягти вищого соціального статусу за допомогою кооперативу; активність жінок у вирішенні питань діяльності свого кооперативу та їх реальна спроможність розв'язувати організаційно-господарські проблеми на кооперативних засадах.

Виходячи з принципу наукового плюралізму, у процесі дослідження використовувалися наукові праці з різними методологічними підходами до історії європейського кооперативного руху, його місця у суспільно-політичному житті. Серед них значний пласт становить доробок комуністичних функціонерів та радянських дослідників, у яких відображались ті чи інші аспекти розвитку європейського та російського (радянського) кооперативного руху, його взаємин із політичними силами тощо. Автор застосовувала власне дослідницьке право на обґрунтування позиції, намагається достовірно відобразити палітру розвитку європейського кооперативного руху та його жіночий сегмент, що формувався під впливом провідних у регіоні Центральної та Східної Європи суспільно-політичних сил.

У ході дослідження були встановлені сутнісні моделі поведінки жінок в процесі їх кооперативної самоорганізації; показані ідеологічні та соціально-економічні умови розвитку кооперативу; визначено мотивацію до кооперативної діяльності жінок та характер їх участі в кооперативному русі; розкрито ставлення теоретиків та практиків кооперативного руху до участі в ньому жінок; з'ясовано основні тенденції світового жіночого кооперативного руху та міжнародної кооперативної співпраці різних економічних систем.

Безумовно, автор не змогла охопити весь спектр міжнародного жіночого кооперативного руху першої третини ХХ ст., але визначити основні тенденції та фактори, що його формували, на нашу думку, вдалось. Робота була б більш повною, як би дослідження базувалось на європейських архівних матеріалах та більш різноманітній зарубіжній історіографії. Використання лише статутних документів та статистичних даних не в змозі в повній мірі передати настрої жіноцтва, його громадський запал.

Підводячи підсумок аналізу монографії Н. Земзюліної "Гендерний аспект європейського кооперативного руху (перша третина ХХ ст.)" відзначаємо, що в роботі простежується достатній рівень обізнаності з матеріалом, прагнення наукової сумлінності, не дивлячись на деякі не доопрацювання методологічного плану – не чисельність європейської історіографії, перевага надана російським матеріалам та періодиці. Монографія є актуальним, повністю завершеним, самостійним дослідженням. Автору вдалося подати цілісну структурну характеристику європейського жіночого кооперативного руху визначеного періоду. Виокремити основні тенденції та регіональні особливості з точки зору можливостей застосування його потенціалу у соціальних перетвореннях. Дослідження заслуговує на увагу науковців, та в повній мірі поповнить вітчизняну історіографію новими джерелами та сучасними дослідницькими прийомами.

Павел Кориненко

ЗЕМЗЮЛИНА Н.И. "ГЕНДЕРНЫЙ АСПЕКТ ЕВРОПЕЙСКОГО КООПЕРАТИВНОГО ДВИЖЕНИЯ(ПЕРВАЯ ТРЕТЬ ХХ В.)" / Н.И. ЗЕМЗЮЛИНА – ЧЕРКАССЫ: ЧАБАНЕНКО Ю.А. 2012. – 360 С.

В статье проанализированы монографию Н.И. Земзюлиной, посвященную становлению и развитию в первой трети XX в. женского кооперативного движения в странах Центральной и Восточной Европы. Раскрыты основные структурные элементы исследования.

Ключевые слова: гендер, страны Центральной и Восточной Европы, кооперация, кооперативное движение.

Pavlo Korinenko

ZEMZYULINA N. "GENDER ASPECTS OF EUROPEAN COOPERATIVE MOVEMENT(THE FIRST THIRD OF THE XX CENTURY.)" / N. ZEMZYULINA – CHERKASY: CHABANENKO YU.A. 2012. – 360 P.

The article analyzes the monograph N. Zemzyulina devoted formation and development in the first third of the XX century. women's cooperative movement in Central and Eastern Europe. The basic structural elements of the study.

Key words: gender, countries of Central and Eastern Europe, cooperation, cooperative movement.